

Маріупольський
державний університет

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ
СУПРОВІД ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ
ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР**

Збірник матеріалів
IV Інтернет-конференції

Київ - 2024

УДК 37.06

Соціально-психологічний супровід особистості в умовах інтеграції України в Європейський простір: збірник матеріалів IV Інтернет-конференції, 22 травня 2024 року / за заг. ред. І. С. Деснова. Київ: МДУ, 2024. 222 с.

Редакційна колегія:

Голова	Ірина ДЕСНОВА, к. пед. н., доцент, в. о. завідувача кафедри практичної психології;
Заступник голови	Олена БЛАШКОВА, к. пед. н., доцент кафедри практичної психології;
Члени оргкомітету:	Олена СТУЛКА, к. псих. н., доцент кафедри практичної психології; Ольга ПУЧИНА, к. псих. н., доцент кафедри практичної психології; Василь ШУСТЬ, к. пед. н., доцент кафедри практичної психології; Анастасія ВАГАБОВА, ст. викл. кафедри практичної психології; Юлія ДЕМИДОВА, к. пед. н., доцент, завідувач кафедри дошкільної освіти; Оксана ГОЛЮК, к. пед. н., доцент, завідувач кафедри педагогіки та освіти.

Рекомендовано до друку Вченою радою психолого-педагогічного факультету Маріупольського державного університету (протокол № 1 від «3» жовтня 2024 року)

Статті публікуються в авторській редакції

© Колектив авторів, 2024

© Кафедра практичної психології МДУ, 2024

Розвиток механізмів психосоціальної підтримки, розвиток резилієнтних спільнот та підтримка громадських ініціатив можуть допомогти покращити психічне здоров'я та психологічну адаптацію внутрішньо переміщених жінок.

Успіх цього процесу (одним із компонентів якого є життя в умовах стресу) значною мірою залежить від рівня завданого удару по сприйняттю власної ідентичності. А також вибраної адаптаційної стратегії та специфіки устрою нового соціального середовища переселенців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (*Відомості Верховної Ради України*, 2015 р., № 1, ст. 140).
2. Степаненко Л.В. Особливості взаємозв'язку адаптивних властивостей та механізмів психологічного захисту у переселенців. Психолого-педагогічні координати розвитку особистості : *збірник наукових матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф.*, 3-4 червня 2021 р. Полтава : Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021. С. 206–210.
3. Лазоренко Б.П. Технологія реінтеграції та реадаптації особистості фрагментованої внаслідок психотравматизації. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2017, Вип. 39 (42). С. 168–177.
4. Нестеренко М.О. Роль особистісних ресурсів у адаптації вимушених переселенців до нових умов життя. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2021. № 1 (01). С. 200–202.
5. International Organization for Migration Ukraine. *International Organization for Migration*. URL: <https://ukraine.iom.int/> (date of access: 23.05.2023).
6. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Харків : КСД, 2022. 160 с.
7. Емішянц О. Б. Психологічні проблеми соціальної адаптації особистості. Науковий вісник Херсонського державного університету. *Збірник наукових праць. Серія б психологічні науки*. Вип. 5. Т. 2. 2016 р. С. 150-154.
8. Блинова О. Є. Психологічні чинники стресу акультурації мігрантів / О. Є. Блинова // *Наука і освіта : Науково-практичний журнал Південного наукового Центру НАПН України* [гол. Ред. О.Я. Чебикін]. 2010. № 3/LXXXX, квітень. – С.12–16.
9. Вишньовський В. Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки: *Матеріали II Міжнародної наукової конференції* (м. Тернопіль, 21–22 квітня 2022 р.); Упорядники: А.А. Криськов, В.В. Вишньовський та Н.В. Габрусєва Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 3–5.

Крутій К. Л.,

д. пед. наук, професор, професор кафедри дошкільної освіти,
Маріупольський державний університет, м. Київ

Деснова І. С.,

к. пед. наук, доцент, доцент кафедри практичної психології,
Маріупольський державний університет, м. Київ

ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДИТИНОЮ ЯК ФОРМА ЖОРСТОКО ПОВОДЖЕННЯ

Оцінка поширеності жорстокого поводження з дітьми є складним завданням через відсутність чіткого «золотого стандарту» щодо того, що є жорстоким поводженням. Жорстоке поводження з дітьми присутнє у всіх середовищах, культурах, країнах та континентах. На національному та міжнародному рівні зростає визнання важливості виявлення, документування та повідомлення про

передбачувані й підтвержені випадки жорстокого поводження з дітьми [6], причому Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) у співпраці з Дитячим фондом Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) закликає визнати глобальну проблему щодо жорстокого поводження з дітьми [3].

У Британській енциклопедії John Philip Jenkins пропонує таке визначення жорстокого поводження з дітьми — «навмисне заподіяння болю та страждань дітям за допомогою фізичного, сексуального чи емоційного жорстокого поводження [5]. До 1970-х років термін «жорстоке поводження з дітьми» зазвичай торкався лише жорстокого фізичного поводження, його застосування розширилося і тепер охоплює, крім надмірного фізичного насильства, невинуватого словесне насильство; нездатність надати належне житло, харчування, медичну допомогу чи емоційну підтримку; інцест та інші випадки сексуального насильства, приставання чи зґвалтування; та використання дітей у проституції чи порнографії [5].

ВООЗ визначила жорстоке поводження з дітьми як «усі форми фізичного та/або емоційного жорстокого поводження, сексуального насильства, зневаги чи недбалого поводження, а також комерційної чи іншої експлуатації, що призводять до фактичної чи потенційної шкоди здоров'ю, виживання, розвитку чи гідності дитини у контексті відносин відповідальності, довіри або влади, з яким усвідомленням того, що ці чотири категорії можуть співіснувати в одній дитині» [10, с. 20]. Науковці виокремлюють *чотири основні форми насильства над дітьми: фізичне насильство, емоційне насильство, сексуальне насильство, жорстоке поводження з дітьми та нехтування ними (залишення), а також ознаки жорстокого поводження.*

Зазначимо, що в Америці Товариство із запобігання жорстокому поводженню з дітьми (SPCC) було засноване ще 1874 року. Проте, вчені почали серйозно та систематично займатися проблемою жорстокого поводження з дітьми лише на початку шістдесятих років ХХ століття.

Згідно з Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» фізичне насильство — це «форма домашнього насильства, що охоплює ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [1].

Фізичне насильство може також проявлятися у формі спонукання дитини до вживання наркотиків, алкоголю, пропонування їй отруйних речовин. Деякі батьки використовують фізичну силу як засіб покарання. Слід розуміти, що добрі наміри не скасовують того, що насильство у будь-якому вигляді завдає дитині серйозної психологічної травми.

Середні показники фізичного насильства розрізняються за континентами, особливо в Африці, Австралії та Південній Америці, але в кожному випадку вони ґрунтуються на дуже незначній кількості досліджень. У Північній Америці, де було проведено більшість досліджень, медіанні показники поширеності (від 25 до 75 центилів) були однаковими для хлопчиків та дівчаток і становили 24,3% (від 14,1 до 32,1%) та 21,7% (від 14,2 до 33,3%) відповідно.

Показники були однаковими (для обох статей) в Азії, яка посідала друге місце за кількістю досліджень. У європейських дослідженнях фізичне насильство було набагато вищим серед хлопчиків (27,0%), ніж серед дівчаток (12,0%) [8]. Так, дослідження G. Moody та її колег свідчать, що медіанні показники фізичного насильства однакові для хлопчиків та дівчаток на всіх континентах (наприклад, 24,3% та 21,7% відповідно у Північній Америці), за винятком Європи та Африки, де він був вищим для хлопчиків (наприклад, 60,2 і 50,8% відповідно в Африці, тоді як показники значно відрізнялися між континентами як для дівчаток, так і для хлопчиків [8].

Британське національне товариство із запобігання жорстокому поводженню з дітьми (NSPCC) заявляє, що фізичне насильство становить 26% від загальної кількості зареєстрованих випадків, сексуальне насильство – 20%; зневага (залишення) 22%; емоційне насильство 11%; решта 21%. Вік дітей, які зазнали насильства: до 5 років 37%, від 5 до 9 років 31%; від 10 до 14 років – 23%; від 15 до 17 років – 7%; 18 та старше 2% [7]. *Фізичне насильство над дитиною може розпочатися ранньому віці. У цей період, за визначенням J. T. Condon, може бути: фізичний напад у відповідь на рух плода; зневага та не захист плода від шкідливого впливу алкоголю, нікотину, наркотиків тощо; умисне викликання викидня (підняття тяжкості тощо) [4].*

Фізичне насильство характеризується тим, що дитина навмисно травмована. Фізичне насильство охоплює: удари, трясіння, здавлювання, кусання; насильницьке годування (харчове насилля), грубе перевдягання, *грубе поводження з немовлям також вважається фізичним насильством*. Фізичне насильство може призвести до синців, опіків, переломів, травм головного мозку та внутрішніх органів. Іноді наслідки насильства є фатальними.

Засоби завдання тілесних ушкоджень: кисть, рука, лікоть, голова, нога, нога, взута у важкий черевик, ніж, дерев'яний кіл, рейка, палиця, стілець, пляшка, залізний посуд тощо. Дітям, які зазнали фізичного насильства, часто потрібні роки, щоб оговтатися від емоційного насильства.

Іноді *дитина не зазнає прямого фізичного насильства, а є свідком, спостерігачем насильства в сім'ї*. Дослідження показали, що діти матерів, які зазнали насильства, та діти, які є частими свідками конфліктів між батьками, демонструють поведінкові проблеми та мають зниження соціальної компетентності та можливостей адаптації. Діти, які живуть у нерегульованих сімейних обставинах (наприклад, постійні конфлікти між батьками на очах у дітей, батько періодично відсутній, сидить у в'язниці або лікується від алкоголізму), вони самі стають нападниками, що можна помітити вже у дошкільному віці [5].

Ренатою Мілевич-Ріджічкі (Miljević-Riđički R.) проведено дослідження дітей віком від двох до шести років, яке показало, що діти, які бачать напади на інших вдома, дуже погано поводиться з дітьми (кусають, щипають, б'ють інших) [7]. Вони часто бувають у себе вдома свідками чи жертвами психологічного та фізичного знущань. За визначенням The National Society For Prevention of Cruelty to Children (NSPCC) *середній вік дітей, які зазнали фізичного насильства, становить сім років чотири місяці [9].*

Нападники найчастіше самі ставали жертвами насильства. Негативним наслідком насильства у сім'ї для суспільства в цілому є реплікація насильницької

поведінки з покоління у покоління, адже *пережите у дитинстві насильство в сім'ї дитина засвоює як норму*, яку вона наслідує у своїй власній родині, у вихованні своїх дітей [2, с. 6].

Ознаки та докази насильства щодо дитини можуть проявлятися не відразу і є очевидними лише за деякий час (віддалені наслідки). Окрім того, ті, хто вчиняють жорстоке поводження з дитиною, можуть тривалий час приховувати такі факти та залякувати дитину, примушуючи мовчати або спростовувати будь-які підозри інших щодо цього.

Жорстоке поводження з дітьми – делікатна область. Коли йдеться про фізичне насильство над дитиною, науковці, органи опіки чи юстиції зустрічаються зі складним вибором між повагою до цілісності сім'ї та приватним життям, з одного боку, і необхідністю захистити дитину, з іншого боку. Проте вибір має бути завжди на боці дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 07.05.2024).
2. Індикатори фізичного, сексуального, психологічного насильства щодо дитини, а також нехтування потребами дитини / Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. 2020. 20 с.
3. Arie S. WHO takes up issue of child abuse. *Br Med J*. 2005. № 331(7509). P.129.
4. Condon J. T. The Spectrum of Fetal Abuse in Pregnant Women. *The Journal of Nervous and Mental Disease*. 1986. № 174 (9). P. p. 509-516.
5. Jenkins J. P. «Child abuse». *Encyclopedia Britannica*. 27 Apr. 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/child-abuse>
6. MacKenzie K., Scott D. A. Using routinely collected hospital data for child maltreatment surveillance: issues, methods and patterns. *BMC Public Health*. 2011. № 11(7). P.p. 1–10.
7. Miljević-Ričički R. Zlostavljanje djece: oblici zlostavljanja i njihovo prepoznavanje. *Društvena istraživanja. Časopis za opća društvena pitanja. Journal for General Social Issues*. 1995. № 4. P. p. 539- 549.
8. Moody G., Cannings-John R., Hood K. et al. Establishing the international prevalence of self-reported child maltreatment: a systematic review by maltreatment type and gender. *BMC Public Health*. 2018. № 18. P. p. 1164. DOI: <https://doi.org/10.1186/s12889-018-6044-y>
9. NSPCC. If you care about children ..., leaflet produced as part of the NSPCC's. *Act Now for Children campaign*. London. 1991.
10. World Health Organization. Report of the consultation on child abuse prevention. Geneva: WHO. 1999. p. 29–31.

Літюк Є. О.,

здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
освітня програма «Практична психологія»

Маріупольський державний університет, м. Київ

Науковий керівник:

Пучина О. В.,

к. психол. наук, доцент, доцент кафедри практичної психології,

Маріупольський державний університет, м. Київ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ПЕРЕЖИВАННЯ СТРЕСУ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ